

АНДАТПА

Философия докторы (PhD) дәрежесіне диссертация
8D05202 – География

Чжан Бинь

Қазақстан-Қытай экономикалық қатынастары Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуі тұрғысынан

Диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі. Диссертация Жаңа Жібек жолының экономикалық белдеуіндегі Қытай-Қазақстан экономикалық қатынастарын зерттеуге арналған. Өзектілігі қазіргі заманғы жағдайларға және Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық учаскесінің әлеуметтік-экономикалық дамуына Қазақстан-Қытай экономикалық қатынастарының ықпалына байланысты.

Жібек жолы Қытай мен Еуропаны байланыстыратын жол екені белгілі. Қазақстан Қытайдың Орталық Азиядағы маңызды көршісі және Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасының маңызды буыны болып табылады. Халықаралық қаржы институттары мен келісім-шарттар шеңберіндегі жеке жобалар, қатысушылардың іс-әрекеттерінің дәйектілігін анықтау, екі ел арасындағы стратегиялық өзара сенімді нығайтуды анықтау, талдау – Жаңа Жібек жолы экономикалық белдеуінің ынтымақтастығы аясындағы өзара іс-қимылды нығайту және қалай ең жақсы бағыттар бойынша көлік тізбегінің логистикалық жүйесіндегі байланыстарды барынша азайту. Нормативтік-құқықтық талаптардың сақталуын талдау, аймақтық ынтымақтастық механизмін құру, аймақтық контекстте ынтымақтасу және инклюзивті және қатысу тәртібінде ынтымақтастық жасау жолдарын зерттеу. Жобаға қатысушылар үшін өзара тиімділік. Диссертацияда Қазақстан-Қытай қарым-қатынасының тарихы мен маңызы қарастырылып, Қазақстан мен Қытай арасындағы екіжақты қарым-қатынастардың ерекшеліктері мен проблемалық жолдары, қазіргі жағдайдан шығудың жолы ретінде Қазақстанның көршілерімен қарым-қатынасының әлеуеті талданады.

Географиялық тұрғыдан алғанда Қазақстанның қазіргі заманғы көлік-логистикалық жүйесі бүкіл Орталық Азия аймағында үлкен маңызға ие және халықаралық көлік жүйесіне біртіндеп интеграциялануда, диссертацияда аймақтағы Қазақстанның жергілікті көлік инфрақұрылымын дамытуға қатысты саясаттар талданады. «Жаңа Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасының іске қосылуымен екі ел арасындағы қарым-қатынас мүлде жаңа деңгейге көтерілді. Содан бері біздің қарым-қатынасымыз екіжақты қарым-қатынастың мүлде жаңа сипаты мен сапасына ие болды. «Жаңа Жібек жолы экономикалық белдеуінің» пайда болуымен біздің экономикалық және гуманитарлық байланыстарымыз бұрынғыдан да нығая түсті. Осы жобаның арқасында елдеріміз тек экономикалық салада ғана емес, инфрақұрылым, логистика және көлік, жаңа энергетика, таза көміртектегі технологиялар және

цифрлық экономика сияқты басқа салаларда да мүмкіндіктерді кеңейтуде.

Зерттеу жұмысының мақсаты. Зерттеудің мақсаты инвестицияларды қоса алғанда, бүкіл әлеуметтік-экономикалық жүйенің экономикалық тиімділігін қамтамасыз ететін жағдайларды жасауға бағытталған Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық бөлігін дамытудың теориялық және әдістемелік ережелерін әзірлеу болды.

Зерттеу мақсаттары.

1. Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуін индикатор ретінде қарастыруға болатын дамып келе жатқан биполярлы және көпполярлы әлем шеңберіндегі эволюция, мақсатты бағдар және бәсекеге қабілеттілік тұрғысынан Қытайдың экономикалық реформасының теориялық ережелеріне талдау жасау. Қазақстан-Қытай экономикалық қатынастарының табысты дамуы туралы.

2. Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының мүдделеріне сүйене отырып, Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық бөлігі аймағындағы қазіргі геоэкономикалық жағдайды ашу.

3. Қазақстан аумағындағы Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қызмет етуіндегі ағымдағы және болжамды динамикалық тенденцияларды анықтау.

4. Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық бөлігіндегі ықтимал экономикалық тәуекелдерді анықтау.

5. Қазақстан Республикасы мен ҚХР үшін өзара мүдделерді ескере отырып, өңірде тепе-теңдік ынтымақтастық үшін жағдай жасауға бағытталған ғылыми негізделген ережелерді әзірлеу.

Зерттеу объектісі – Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық учаскесі.

Зерттеу пәні – Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық учаскесі аясындағы Қазақстан-Қытай экономикалық қатынастарының даму заңдылықтары мен тенденциялары.

Зерттеудің тәсілі және әдіснамалық негіздері: эмпирикалық, салыстырмалы, статистикалық және альтернативті талдау.

Жаңа Жібек жолында жаңа экономикалық белдеу құру жобасы шеңберінде Орталық Азия елдерінің, оның ішінде Қазақстанның экономикасының жағдайын зерттеу үшін экономикалық дамудың келесі көрсеткіштерін таңдауға болады:

- ЖІӨ ұлттық шаруашылық есептің негізгі көрсеткіші және елдің немесе аймақтың экономикалық жағдайы мен даму деңгейінің маңызды өлшемі болып табылады;

- жан басына шаққандағы ЖІӨ – бұл көрсеткіш ел халқының экономикалық әл-ауқатының деңгейін бағалауға мүмкіндік береді;

- ЖІӨ өсу қарқыны белгілі бір уақыт аралығындағы экономикалық даму деңгейінің өзгеру дәрежесінің динамикалық көрсеткіші және ел экономикасы динамизмінің негізгі көрсеткіші болып табылады;

- Инфрақұрылымдық даму деңгейі – экономикалық өсу мен инвестиция тарту үшін маңызды болып табылатын инфрақұрылымның қолжетімділігі мен сапасын бағалау.

Экономикалық тәуелділік пен экономикалық өсу қарқыны арасындағы

байланыс Жаңа Жібек жолы экономикалық белдеуі контекстіндегі Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы экономикалық жағдайды көрсету және Жаңа Жібек жолының экономикалық белдеуі үшін маңызды фактор бола алатындығын көрсету үшін пайдаланылады. Орталық Азия елдерінің тұрақты экономикалық өсуі. Мақаланың қажеттіліктеріне сәйкес біз негізгі деректерді жүйелеп, есептеп шығардық, осылайша динамиканың ағымдағы тенденцияларын анықтадық.

Қазақстан аумағындағы Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің жұмыс істеуінің серпінді тенденциялары үш негізгі бағытта көрініс табады:

- Қазақстан-Қытай экономикалық қатынастары;
- Инфрақұрылымды іске асыру жағдайы;
- Қазақстанның транзиттік әлеуеті.

Келіп түскен фактілік, қоймалық және картографиялық материалдар өңделді, статистикалық сипаттамалары есептелді. Деректерге салыстырмалы сипаттамалық талдау жасалды. Мәліметтердің дәлдігі корреляция коэффициенті, анықтау және тиімділік, келісім индексі, орташа абсолютті және орташа квадраттық қателік сияқты статистикалық критерийлер арқылы бағаланды. Келіп түскен фактілік, қоймалық және картографиялық материалдар өңделді, статистикалық сипаттамалары есептелді. Деректерге салыстырмалы сипаттамалық талдау жасалды. Мәліметтердің дәлдігі корреляция коэффициенті, анықтау және тиімділік, келісім индексі, орташа абсолютті және орташа квадраттық қателік сияқты статистикалық критерийлер арқылы бағаланды.

Зерттеудің ғылыми жаңалықтары: Зерттеудің ғылыми жаңалығы тұрақты экономикалық дамудың бағыттарын айқындайтын Қазақстан мен Қытай арасындағы екіжақты экономикалық байланыстарды кешенді геоэкономикалық талдауда жатыр. Қазақстан мен Қытай арасындағы қарым-қатынастардың келешегі мен мәселелері алғаш рет жүйелі түрде зерттелуде.

Диссертациялық зерттеудің практикалық маңызы.

Диссертациялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі география ғылымы, геоэкономика, халықаралық қатынастар және т.б. саласындағы жетекші ғылыми мектептер мен олардың өкілдерінің дамуына негізделген. Диссертацияда Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық учаскесінде өндіргіш күштерді аумақтық ұйымдастыру мен кеңістіктік талдаудың инновациялық әдістерін қолданудың қазіргі жағдайы қарастырылған. Көптеген елдердің ғалымдары мен профессорлары Жібек жолы экономикалық белдеуіндегі Қытай-Қазақстан экономикалық қатынастарын зерттеу саласында. Алынған зерттеу нәтижелерінің теориялық маңыздылығы географиялық экономика мен экономикалық сауданың жаһандануы туралы жаңа ғылыми білім алуда. Жібек жолы экономикалық белдеуіндегі Қытай мен Қазақстан арасындағы экономикалық қарым-қатынас мәселелерін зерттеу.

Алынған зерттеу нәтижелерінің теориялық маңыздылығы географиялық экономика мен экономикалық сауданың жаһандануы туралы жаңа ғылыми білім алуда. Жібек жолы экономикалық белдеуіндегі Қытай мен Қазақстан арасындағы экономикалық қарым-қатынас мәселелерін зерттеу. Алынған нәтижелер тараптар арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығын нығайту және халықтың әл-ауқатын жақсарту мақсатында шекаралас аймақтардың өзара іс-

қимылын және инновациялық дамуын жеделдету және геосаяси қарым-қатынастарды тиімдірек пайдалануға бағытталған заманауи экономикалық ынтымақтастықты дамыту үшін ғылыми-практикалық платформаны қамтамасыз етеді. халықтардың.

Бұл жұмыстың практикалық құндылығы мен маңыздылығы «Белдеу, бір жол» бастамасын жүзеге асырудан кейінгі Қазақстан мен Қытай арасындағы қазіргі екіжақты экономикалық қарым-қатынастардың әсерін анықтайтын аналитикалық тәсілді ұсынуда. Бұл зерттеудің нәтижелері Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық қатынастарды үйлестіру және өзара тиімді дамыту бойынша бірлескен стратегияларды әзірлеуге бағытталған бағдарламалар мен жобаларды әзірлеуге маңызды үлес қоса алады.

Қорғауға ұсынылған ғылыми тұжырымдар:

1. Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қызметін зерттеу.
2. Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда және инвестиция туралы мәліметтерді талдау және осы экономикалық көрсеткіштердің Қазақстан экономикасының өсу қарқынына әсері.
3. Қазақстанның транзиттік әлеуетін бағалау Қазақстан аумағындағы Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің жұмыс істеуінің серпінді тенденцияларын көрсету үшін негіз болып табылады.
4. Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуінің қазақстандық учаскесіндегі мүмкін болатын экономикалық тәуекелдерді және оларға әрекет ету әдістерін анықтау.

Жұмыстың жалпы сипаттамасы. Жұмыс толығымен көрсетеді:

- Жібек жолының жаңа экономикалық белдеуін қалыптастырудың ғылыми-теориялық алғышарттары, оның мәні, маңызы;
- «Бір белдеу және бір жол» бастамасының қалыптасу кезеңдері берілген;
- Орталық Азияның, оның ішінде Қазақстанның географиялық жағынан Еуразияның орталығында орналасқан және Қытай мен Еуропа арасындағы логистикалық хабтар мен байланыстарды құруға ыңғайлы ретіндегі маңыздылығы;
- Орталық Азия елдерінің, оның ішінде Қазақстанның тұрақты экономикалық даму көрсеткіштері сипатталады;
- Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық қарым-қатынастар туралы деректер, сондай-ақ Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық қарым-қатынастардың сипаттамалары туралы статистикалық мәліметтер (млн. АҚШ доллары) берілген (2.2-кесте, 2.8-сурет, 29-30бб.), Қытайдың Орталық Азия елдеріне 1992 жылдан 2022 жылға дейінгі тікелей инвестициясының ағыны (млн. АҚШ доллары) (2.11-сурет, 43-бет), Қытайдың Орталық Азия елдеріне жинақталған тікелей инвестициясының көлемі, 2003 жылдан 2022 жылға дейін (млн. АҚШ доллары) (2.12-сурет. 45-бет);
- 2013-2022 жылдар аралығындағы Орталық Азия елдерінің Қытайға сыртқы саудаға тәуелділігі туралы мәліметтерді көрсетеді. (2.14-сурет. 49-бет);
- 2013-2022 жылдар аралығындағы Орталық Азия елдерінің шетелдік инвестицияларының Қытайға тәуелділігін сипаттайтын мәліметтерді көрсетеді. (2.14-сурет. 49-бет);

- Орталық Азия елдерінің Қытайға экономикалық тәуелділігі мен Орталық Азия елдерінің ЖІӨ өсу қарқыны арасындағы корреляция коэффициенттері көрсетілген (2.5-кесте, 2.15-сурет, 50-бет);

- Қазақстанның инфрақұрылымының даму индекстері көрсетілген (3.1-сурет, 3.1-кесте, 54-55 б.);

- Жібек жолы экономикалық белдеуінің бағыттарын (3.6-сурет, 60-бет), және транзиттік әлеуетке әсер ететін факторларды көрсетеді (3.21, 3.22, 3.23, 3.24-суреттер. 71-72 б.);

- осы диссертация тақырыбы бойынша әдебиеттік шолу әлемнің жетекші ғалымдарының соңғы еңбектерін қамтиды;

- диссертациялық жұмыс соңғы жылдардағы, негізінен 2016-2022 жж., (132), оның ішінде шетелдік дереккөздердің үлкен көлемін пайдалана отырып жазылған;

- әдеби дереккөздерге сілтемелер белгіленген талаптарға сай дайындалады.

Зерттеу нәтижелерінің жариялануы және сыннан өтуі. Диссертациялық зерттеу нәтижелері бойынша 8 баспа жұмысы жарияланды, оның ішінде 2 мақала Scopus деректер базасына енгізілген журналдарда, 3 мақала ҚР Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің тізімінен республикалық ғылыми журналдарда. Қазақстан Республикасының Білім және ғылымы, халықаралық материалдар конференцияларындағы 3 мақала.

Диссертациялық жұмыстың құрылымы және көлемі. Диссертация 109 бетте берілген және анықтамалардан, белгілер мен қысқартулардан, кіріспеден, 4 бөлімнен, қорытындыдан және 132 атаудан пайдаланылған дереккөздер тізімінен тұрады, оның ішінде 78-і шет тілдерінде; 6 кесте, 47 сурет және 3 қосымшадан тұрады.